

Barn och skolnämndens arbetsutskott

§60

Dnr BSN 2023-501

Kvalitetsredovisning för fritidshem 2023 Beslut

Barn- och skolnämnden tar del av barn- och utbildningskontorets kvalitetsredovisning gällande fritidshemmet läsåret 2022/23.

Sammanfattning av ärendet

Utifrån skolornas kvalitetsrapporter och de kvalitetsdialoger som genomförs med rektorer och ledamöter från barn- och skolnämnden skriver skolchefen en kvalitetsredovisning över den kommunala fritidshemsutbildningen efter varje läsår.

Beslutsunderlag

Tjänsteutlåtande Fritidshemmets kvalitetsredovisning 2023
Bilaga Kvalitetsredovisning fritidshem läsåret 2022 - 2023

Beslutande sammanträde

Beslutsgång

Ordföranden frågar om barn- och skolnämndens arbetsutskott kan besluta i enlighet med barn- och utbildningskontorets tjänsteutlåtandes förslag, och finner att barn- och skolnämndens arbetsutskott beslutar i enlighet med förslaget.

Beslutet ska skickas till

Registrator

Skolchef grundskola

Avdelningen för kvalitetsutveckling och strategisk planering

Enheten för resultat och analys

Paragrafen är justerad

Barn-och utbildningsförvaltningen

Handläggare: Johan Kant
Titel: Skolchef
E-post: Johan.kant@norrtalje.se

Till: Barn-och utbildningsnämndens arbetsutskott

Fritidshemmet kvalitetsredovisning för läsåret 2022/23

Förslag till beslut

Barn- och skolnämnden tar del av barn- och utbildningskontorets kvalitetsredovisning gällande fritidshemmet läsåret 2022/23.

Sammanfattning av tjänsteutlåtandet

Utifrån skolornas kvalitetsrapporter och de kvalitetsdialoger som genomförs med rektorer och ledamöter från barn- och skolnämnden skriver skolchefen en kvalitetsredovisning över den kommunala fritidshemsutbildningen efter varje läsår.

Ärendet

Beskrivning

Varje skola ska kvalitetssäkra sin fritidshemsverksamhet enligt Skollagens (2010:800) 4 Kap. Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet ska vara de nationella målen för fritidshemmets verksamheter. Kvalitetsarbetet ska dokumenteras och rektor och/eller huvudmannen ska se till att uppkomna brister rättas till. All personal ska delta i kvalitetsarbetet och det slutliga resultatet är en kvalitetsrapport över hur väl skolan uppfyllt styrdokumentens krav under året. Utifrån skolornas kvalitetsrapporter och den kvalitetsdialog som genomförs med rektorer och ledamöter från nämnden skriver skolchefen en kvalitetsredovisning över hela fritidshemmets ansvarsområde. Kvalitetsredovisningen ger en lägesbedömning över hur fritidshemmet föregående läsår uppfyllt de nationella kraven. I rapporten ingår analyser av utbildningens resultat men även dess förutsättningar, utmaningar och utvecklingsbehov. Utifrån de brister och utmaningar som framkommer när resultaten analyseras förväntas enheterna och/eller huvudmannen vidta nödvändiga åtgärder. Rapporten ska ligga till grund för grundskolan och huvudmannens fortsatta arbete med att utveckla utbildningen så att varje enskild elev får en likvärdig utbildning utifrån de nationellt satta kraven.

Lagkrav

4 Kap, 4-7§§ Skollagen 2010:800.

Koppling till gällande styrdokument

Barn-och skolnämndens riktlinjer för det systematiska kvalitetsarbetet. Dnr BSN 2022-133.

Ekonomiska konsekvenser och riskanalys

De insatser som genomförs utifrån de prioriterade områdena kan finansieras inom beslutad budget och beviljade statsbidrag.

Förvaltningens analys och slutsatser

De kommunala fritidshemmen har under ett antal år arbetet med implementeringen av läroplanen från 2016. Ett stort förbättringsarbete har genomförts i syfte att förbättra fritidshemmets utbildning och framför allt undervisningen.

Många fritidshem i Norrtälje kommun har inte, i likhet med riket, behöriga fritidslärare på alla fritidshem. Det är en stor utmaning och påverkar undervisningens kvalité och fritidslärarnas arbetsbelastning. Effekten av kompetenshöjande insatser kan av den anledningen upplevas som långsam. Förbättringsarbete tar tid och utifrån fritidshemmets förutsättningar behöver identifierade utvecklingsområden fortsätta under lång tid. De utvecklingsområden som identifierats utifrån det systematiska kvalitetsarbetet kvarstår två områden samt ett nytt område.

Utveckling av undervisningen i fritidshemmet fortsätter även under innevarande läsår. Det handlar i första hand om att personalen ska bli förtrogen med uppdraget, att undervisning planeras och följs upp samt att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik.

Samverkan mellan skolan och fritidshemmet fortsätter som ett utvecklingsområde. Detta inkluderar det förebyggande trygghetsarbetet och gemensamt ansvar för elevernas utveckling.

Systematiskt kvalitetsarbete kommer att vara ett utvecklingsområde under läsåret. Kvalitetsarbetet behöver förstärkas och fördjupas i hela styrkedjan inom fritidshemmet. I och med att fritidshemmet från och med innevarande läsår har fem kvalitetsdagar har nämnden gett fritidshemmet förutsättningar att förbättra kvalitetsarbetet i likhet med skolan.

Tidplaner

Ärendet kommer att behandlas på barn- och skolnämndens arbetsutskott den 23 oktober och vid barn- och skolnämndens sammanträde den 6 november 2023.

Jenny Nordström
Förvaltningsdirektör
Barn- och utbildningskontoret

Bilagor

Fritidshemmets kvalitetsredovisning för läsåret 2022/23

Beslut skickas till

Registrator
Skolchef grundskola
Avdelningen för kvalitetsutveckling och strategisk planering
Enheten för resultat och analys

Kvalitetsredovisning fritidshem läsåret 2022/2023

Datum: 2023-10-16

Inledning

Fritidshemmet är en del av skolväsendet och kompletterar förskoleklass, grundskola och anpassad grundskola. Det vänder sig till elever mellan 6–13 år. En stor andel av eleverna i de yngsta skolåldrarna, 6–9 åringarna, går i fritidshem. För de yngsta eleverna, som är 6–8 år, är tiden i fritidshemmet ofta omfattande när man räknar in att många går både före och efter skolstarten och på loven. Det innebär att fritidshemmet är en betydande pedagogisk praktik som både ska bidra till elevers lärande och erbjuda en meningsfull fritid.

Norrtälje kommun har 30 fritidshem belägna i både tätort, landsbygd och i Norrtälje stad. Åtta av dem drivs i enskild regi.

Fritidshemmets förutsättningar

Antal elever, fritidshem

I oktober 2022 var 2262 elever inskrivna i fritidshem i Norrtälje kommun, kommunal regi. I jämförelse med föregående läsår är antalet barn högre detta läsår. Bild 1 visar antalet inskrivna elever över tid, både fristående fritidshem i kommunal regi.

Antalet elever har stigit efter nedgången orsakad av pandemin.

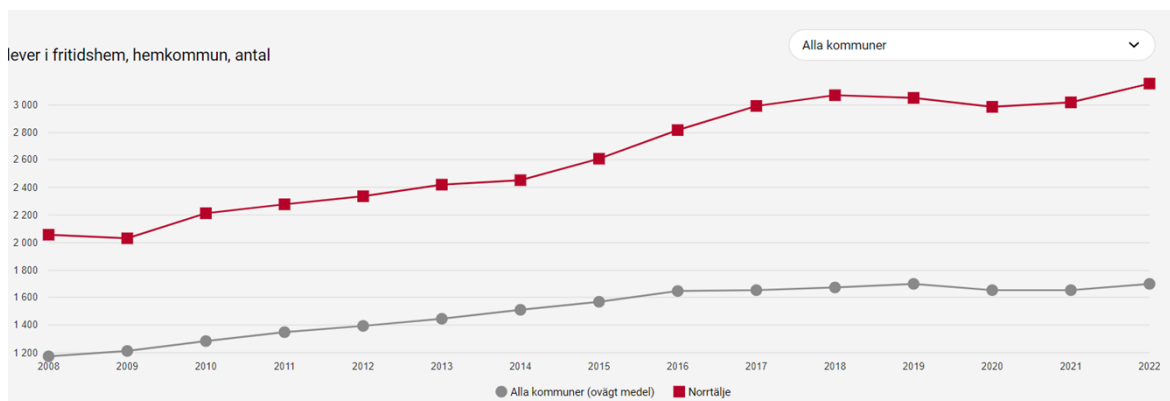

Bild 1. Antalet inskrivna fritidshemselever kommunal och enskild regi

När det gäller antalet elever per avdelning för fritidshem i Sverige är det genomsnittliga antalet knappt 36,3 läsåret 2022 - 2023. I genomsnitt är avdelningarna större i fritidshem med enskild huvudman (39,8) än i fritidshem med kommunal huvudman (35,8) men den vanligaste avdelningsstorleken för båda huvudmannatyperna är 20–29 elever (Skolverket 2023).

Skolverket visar att antalet elever per avdelning är högre i Norrtälje 41,4 (kommunal regi). Antal elever per avdelning skiljer sig stort mellan olika enheter, beroende på skolans storlek och antal inskrivna elever men även hur man valt att organisera fritidshemmets verksamhet. De små skolorna med lägst antal inskrivna elever har knappt 20 elever per avdelning. Medan större enheter med flera fritidsavdelningar kan

ha drygt 60 elever per avdelning. Några fritidshem har valt att inte dela in elevgruppen i avdelningar och har fler än 80 elever.

Personaltäthet, fritidshem

Variabler	Riket	Norrtälje 2022
Personaltäthet, antal elever per anställd	11,9	11,2
Personaltäthet, antal elever per anställd enskild regi	13,5	12,4
Personaltäthet, antal elever per anställd kommunal regi	11,7	10,8
Personaltäthet, antal elever per anställd, heltidstjänster	20,6	23,0
Personaltäthet, antal elever per anställd, heltidstjänster enskild regi	23,1	25,4
Personaltäthet, antal elever per anställd, heltidstjänster kommunal regi	20,2	22,2

Bild 2 visar personaltäthet i fritidshemmet i enskild och kommunal regi

Bild 2 visar att personaltätheten i Norrtälje (kommunal regi) är lägre än i riket sett till antal heltidstjänster. Antal elever per heltidstjänst i Norrtälje 22,2 i riket 20,2.

Om man tittar på antalet elever per anställd, är dock tätheten högre i Norrtälje (11,2) än i riket (11,9).

Personaltäthetsmättet omräknat till heltidstjänster tar inte hänsyn till att fritidshemmets verksamhet endast pågår under delar av dagen. Eftersom fritidshemspersonalen är i verksamheten när eleverna är där, beskriver mättet antalet elever per anställd den faktiska personaltätheten på ett mer adekvat sätt än motsvarande mått omräknat till heltidstjänster. (SOU 2022:61).

Antalet inskrivna elever (Bild1) och antalet elever per avdelning är betydligt högre i Norrtälje kommuns fritidshem än i riket. Det höga antalet inskrivna elever kan enligt Skolverket förklaras med att Norrtälje är en pendlingskommun med närhet till större städer. Med många vårdnadshavare som pendlar till sitt arbete, ökar behovet av skolbarnsomsorg. Ett stort antal av kommunens fritidselever har också en längre resväg mellan skola och hem. Ofta är man beroende av buss eller skolskjuts, vilket innebär att eleverna inte kan gå hem själva i samma utsträckning efter skolan. Ytterligare en orsak kan vara att framför allt äldre elever i Norrtälje kommun stannar kvar i fritidshemmets verksamhet i större utsträckning än i andra kommuner. I Norrtälje var andelen inskrivna elever ålder 10–12 år 31,9 procent år 2022, jämfört med 19,8 procent i riket. Norrtälje kommun har till skillnad från många andra kommuner inte heller någon öppen fritidshemsverksamhet för de äldre eleverna, ofta kallad fritidsklubb. Vilket också är en anledning till att fler elever stannar kvar i fritidshemsverksamhet. Att vi har ett högt antal inskrivna elever är glädjande då fler elever får tillgång till fritidshemmets verksamhet. Men det ställer stora krav på hur fritidshemmets verksamhet organiseras för att kunna ge trygg omsorg och undervisning, till exempel antalet elever per avdelning.

När det gäller vilken gruppstorlek, gruppsammansättning och personaltäthet som är mest gynnsam, menar Skolverket i de allmänna råden för fritidshem (2014) att det kan variera beroende på lokala förutsättningar och behov i olika fritidshem.

Stora grupper kan ha negativa effekter exempelvis på barns språkutveckling och samspelet mellan barn och vuxna. Det kan bidra till ökad stress bland barn och personal. En slutsats som kan dras utifrån forskningen är att gruppstorlek har större betydelse för kvaliteten än personaltäthet, det vill säga mindre grupper är att föredra framför större med samma personaltäthet (SOU 2020.34).

Andra konsekvenser av stora elevgrupper är att arbetsuppgiften att ha kontroll över eleverna tar mycket av de pedagogiska resurserna. När fritidspersonal måste lägga mycket resurser på arbetsuppgiften att kontrollera och organisera eleverna minskar också elevernas möjligheter till inflytande och delaktighet (Falkner & Ludvigsson, manuskript).

Vi kan se dessa brister eller risker hos några av de enheter som har många elever på samma avdelning. Man upplever att det är svårt att organisera och strukturera verksamheten, vilket påverkar trygghet och kvalitet på undervisningen. Om man ska kunna dela elevgruppen, vare sig det gäller avdelningsvis eller på andra sätt, krävs förutom personaltäthet också kompetens och erfarenhet av att organisera en tydlig och strukturerad verksamhet. Att det finns ändamålsenliga lokaler som är tillgängliga för fritidshemmet och att samverka mellan skolan och fritidshemmet om det gemensamma lokalerna fungerar.

Läraryrshörighet, fritidshem

Utifrån antal anställda (heltidstjänster) i fritidshemmet är det 20 procent som har en pedagogisk högskoleexamen i Norrtäljes kommunala fritidshem. Detta är lägre än i riket (38%). Andelen är högre i kommunal regi än i enskild regi, både i Norrtälje och i Riket. Sett till antal elever per anställd lärare med legitimation ligger Norrtälje betydligt högre än riket. I Norrtälje var antal elever 89,4 per anställd lärare med legitimation i oktober 2022. I riket var antalet elever per anställd lärare med legitimation var 58,4.

Läraryrshörigheten skiljer sig i kommunens olika fritidsverksamheter. Två av de mindre enheterna har cirka 18 elever per fritidslärare. En av de större skolorna har ca 25 elever per fritidslärare. De tre största enheterna har mellan 45 och 70 elever per fritidslärare. Under höstterminen 2022 saknade tio fritidshem behörig personal som arbetar i fritidshemsverksamheten.

Huvudregeln är enligt skollagen att endast den som har behörighet och legitimation som lärare får bedriva undervisning i skolväsendet (2 kap. 13 § skollagen) och det är den som är legitimerad lärare som har ansvar för undervisningen (2 kap. 15 § skollagen). Utöver fritidslärare får det i undervisningen i fritidshemmet finnas annan personal med sådan utbildning eller erfarenhet att elevernas utveckling och lärande främjas (2 kap. 14 § skollagen). Det är mot bakgrund av denna regel som huvudmän har en möjlighet att anställa annan personal i fritidshemmet, så som till exempel fritidsledare, barnskötare eller socialpedagoger.

Att så många fritidshem i Norrtälje kommun inte har behöriga fritidslärare eller att andelen är så låg i förhållande till antalet elever, är en stor utmaning och påverkar undervisningens kvalité och fritidslärarnas arbetsbelastning. De får ett ökat ansvar att både ta ansvar för eleverna och utbilda sina kollegor. På vissa enheter har även rektor bristande kunskaper om fritidshemmets uppdrag, eller prioriterar skolan framför fritidshemmet. Det kan vara en anledning till att skolor som redan har behörig personal, ibland har lättare att rekrytera fler behöriga fritidslärare som då kan stötta och hjälpa varandra att bedriva utbildningen.

Lärare i fritidshem har förutom behörighet att undervisa i fritidshemmet, även behörighet att undervisa i ett praktiskt-estetiskt ämne i låg och mellanstadiet. Anställningsformerna är dock inte alltid anpassade för det dubbla uppdraget. De här lärarna behöver balansera ämnesundervisningen i skolan med ansvar för fritidsverksamheten. Här finns en risk att skolämnet prioriteras på bekostnad av fritidshemmets verksamhet. Det är av stor vikt att utrymme ges för att kunna hantera sitt eller sina uppdrag.

När personalens kompetens och behörighet är låg påverkas förutom undervisningen, bland annat förhållningssätt och bemötande av vårdnadshavare och elever och förmåga att arrangera en utmanande och inkluderande lärmiljö. Fritidshemmet blir en plats för eleverna att vistas i under uppsyn av vuxna, mer förvaring än pedagogisk verksamhet (Lager, 2020b). Den personal som tjänstgör i fritidshemmen och som saknar utbildning behöver utbildas på ett sätt som ger dem kunskaper om, och nödvändig förståelse för, fritidshemmets uppdrag. För att utveckla kvaliteten i den kommunala fritidshemsverksamheten finns sedan ett antal år en central utvecklare. I uppdraget ingår även viss fortbildning av personal.

I syfte att förbättra lärarbehörigheten i de kommunala fritidshemmen har barn och utbildningsförvaltningen initierat ett samarbete med Linköpings universitet. Höstterminen 2023 startar utbildningen *Grundlärare i fritidshem* på Lärcentrum i Norrtälje i samarbete med Linköpings universitet. Målet är att denna satsning ska generera ökad behörighet både för redan anställd personal, samt underlätta för nyrekrytering av behörig personal.

Sjukfrånvaro, fritidshem

Befattning	Sjukfrv % jan-juli 2023	Sjukfrv % >59 dagar jan – juli 2023
Resursassistent	14,4%	51,8%
Läroassistent	12,4%	47,1%
Fritidspedagog	11,5%	46,7%
Barnskötare	10,65	39,9%
Fritidslärare	9,7%	34,4%
Fritidsledare	9,0%	28,0%

Lärare i grundskolans tidigare år	5,5%	60,6%
Förskollärare	4,3%	69,7%

Bild 3 visar sjukfrånvaro per befattning grundskola

Sjukfrånvaron för personal som arbetar i fritidshem är högre jämfört med lärare som tjänstgör i grundskolan och förskoleklass när det gäller kortare sjukfrånvaro.

Det har under hösten 2023 hållits workshop för rektorsgruppen i både förskola med syfte att sänka sjuktalen. Detta arbete har initierats av HR och kommer att följas upp under hösten. Även en rutin att den anställde ska ringa till ansvarig chef vid sjukdom för att samtala om sin frånvaro. Förhoppningen med rutinen är att på sikt sänka sjukfrånvaron.

Ändamålsenliga lokaler

Tillgången till ändamålsenliga lokaler för fritidshemmets verksamhet varierar. De flesta fritidshem är integrerade i skolbyggnaden och delar lokaler med skolan, endast ett fåtal har egna lokaler i separat byggnad. Flera fritidshem har tillgång till ett rum som i första hand ses som fritidslokal eller hemvist. Lokalen används oftast även under skoltid. På samma sätt används skolans övriga lokaler i stor utsträckning, under eftermiddagstid för fritidshemsverksamhet.

Fritidshemmets tillgång till ändamålsenliga lokaler har stor betydelse för verksamheten. Rektorer menar i sin självskattning, att fritidshemmet i hög utsträckning, har det. Frågor som behöver vägas in förutom om det finns lokaler att tillgå, är hur lokalerna ser ut, vem som har företräde till dem eller om både skolan och fritidshemmets behov blir tillgodosedda. Finns till exempel utrymme för fritidseleverna att vila och återhämta sig? Många elever kommer till fritidshemmet tidigt på morgonen och stannar till sen eftermiddag. Det behöver finnas utrymmen som är tysta, har mjuka möbler och inbjuder till vila. När möjligheterna att vila och vara avskild är dåliga drabbar det alla barn, men speciellt barn med behov av en lugn miljö. I årets skattning ser vi att endast 53 procent av vårdnadshavare upplever att fritidshemmen kan erbjuda eleverna vila och rekreation. Om det har med insyn och förståelse att göra, eller tillgång till lugna miljöer, är dock svårt att veta.

Fritidshemmen delar i stor utsträckning lokaler med förskoleklass och skola, vilket kan vara problematiskt. Fritidshemmen kan ha en känsla av att de "lånar" lärarens klassrum. Vilket framkommer i en del rapporter och samtal. De upplever att de inte får lämna några avtryck i lokalerna, såsom bilder på väggarna eller pågående skapande arbete. Rummen är inte ordnade för fritidshemmets undervisning. Det är visat i viss forskning att det även här kan handla om personalens utbildningsnivå. För att få samma tillgång till lokalerna måste fritidshemspersonalen veta vad man vill och behöver för att bedriva sin verksamhet utifrån uppdraget. Personalen i de olika verksamheterna behöver ha förståelse för varandras uppdrag. Skolans får annars ofta företräde, trots att lokalerna ska vara gemensamma.

Resursfördelning, fritidshem

Fritidsverksamheten budgeterades med ett överskott på 11,849 mkr som vid årets slut blev 12,271 mkr. De intäkter/kostnader som framför allt avvek från budget var intäkter från statsbidrag (+844 tkr som utgjordes av ersättningar från Försäkringskassan på grund av covidpandemin). Personalkostnaderna var lägre (+239 tkr) och intäkterna från verksamhetsstöd ökade (+729 tkr). Den förväntade intäkten från elevpeng var lägre (-254 tkr) medan kostnaderna för förbrukning ökade (-385 tkr) på grund av hög inflation och kraftiga prisökningar på livsmedel.

Nedan visas nettokostnadsavvikelse över tid.

Nettokostnadsavvikelse, procent

Nettokostnadsavvikelsen jämför nettokostnaden med referenskostnaden ("statistiskt förväntad" kostnad). Resultat över 0 indikerar högt kostnadsläge, pga hög ambitionsnivå och/eller låg effektivitet.

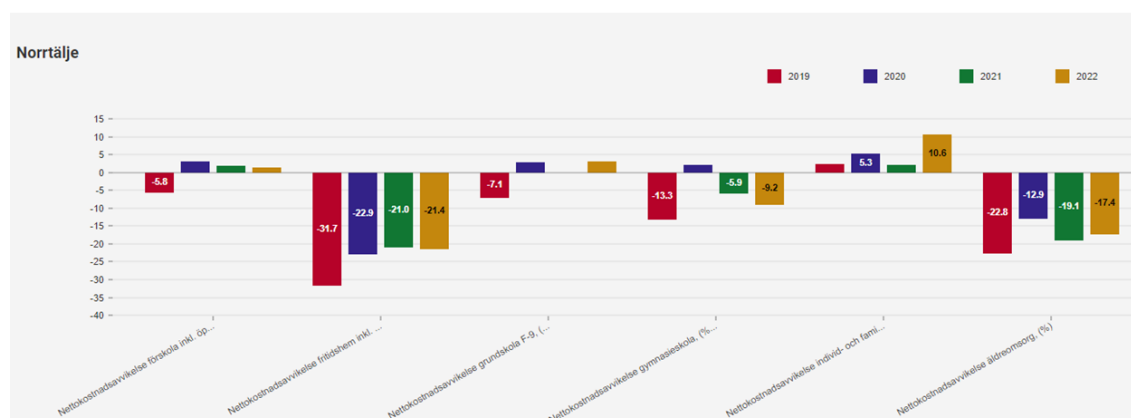

Bild 4 visar nettokostnadsavvikelse, procent. Nettokostnadsavvikelse fritidshem inkl. öppen fritidsverksamhet, (%). Avvikelse i procent mellan nettokostnad och referenskostnad för fritidshem inkl. öppen fritidsverksamhet, kr/inv. Pedagogisk omsorg (tidigare kallat familjedaghem) ingår inte. Nettokostnad är bruttokostnad minus bruttointäkt.

Referenskostnaden bygger på nettokostnader och strukturvariabler för det aktuella året. Standardkostnaden för fritidshem beräknas med hjälp av variablerna andel inskrivna i fritidshem samt andel 6–12 åringar. Därutöver tillkommer del av standardkostnaderna från delmodellerna löner, bebyggelsestruktur och befolkningsutveckling. Positiva värden indikerar högre kostnadsläge än förväntat och negativa värden ett lägre kostnadsläge än förväntat. Från och med 2019 beräknas nettokostnadsavvikelse på ett nytt sätt på grund av förändringar i kostnadsutjämnningen. Detta påverkar jämförbarheten med tidigare år. (Källa: SKR).

Nettokostnadsavvikelsen var -21,4% (år 2021, -21%). Kostnaden per inskrivet barn var 32 863 kr (år 2021, 31 662 kr). Kostnaderna fördelades 15,9% (år 2021, 6,2%) lokaler, 78,1% (år 2021, 92,3%) personal och 6% (år 2021, 1,5%) övrigt. Skillnaden mellan 2021 och 2022 när det gäller lokalernas kostnadsandel beror på en översyn av fritidshemmets faktiska lokalanvändning. Skillnaden mellan personalkostnadens andel kan härledas till konteringsrutiner som behöver utredas för att kunna avgöra om det beror på felaktigheter eller ökad korrekthet.

Antalet inskrivna barn/årsarbetare var 23,1, vilket är en ökning med 0,5 barn/årsarbetare jämfört med 2021. Andelen barn 6–12 år som var inskrivna i fritidshem var 62 %, en marginell ökning jämfört med 2021 då andelen var 60%.

Att nettokostnadsavvikelsen är minus innebär att vi har lägre kostnader än förväntat i jämförelse med KOLADAS referensfritidshem.

Mål för utbildningarna

Barn- och skolnämndens mål för fritidshemmet

- Skapa förutsättningar för att höja kunskapsresultaten
- Öka tryggheten och trivseln i skolan
- Skapa en stödjande och uppmuntrande läromiljö

Hela fritidshemsverksamhetens utvecklingsområden

- Utveckling av undervisningen i fritidshemmet
- Samverkan mellan fritidshem och skola

Resultat och analys

Normer och värden fritidshem/skola

Läsår	Antal anmälda kränkningar från fritidshem
20/21	32
21/22	59
22/23	93

Bild 4. Antalet anmälda kränkningar från fritidshem

Antalet anmälda kränkningar som görs i fritidshemmet ökar över tid, men är färre än det antal som rapporteras från skolan.

Området normer och värden får stort utrymme i enheternas kvalitetsrapporter och resultaten värderas relativt högt av fritidshemspersonal och rektorer. Fritidshemmet har en tradition av omsorg och social fostran med fokus på värden och relationer. Många av enheternas utvecklingsområden kan kopplas hit vilket också kan ha bidragit till de positiva resultaten. I stort sett alla fritidshem uppger till exempel att de i hög utsträckning ger eleverna möjlighet att utveckla goda kamratrelationer samt känna tillit och trygghet i gruppen.

Norrtälje kommuns utbildningsenkät visar att också vårdnadshavare och elever upplever att fritidshemmen är en trygg plats, elever 94 procent och vårdnadshavare 88 procent. För att få en trygg och inkluderande miljö för alla elever har flera skolor och fritidshem arbetat gemensamt med olika insatser. Personal har erbjudits kompetensutveckling för att bland annat skapa en samsyn runt vår gemensamma värdegrund, men även för ett främja ett gemensamt förhållningssätt. Den centrala elevhälsan har arbetat med handledning av arbetslag. För att skapa en bra arbetsmiljö i arbetslaget och för att ta fram rutiner som främjar alla elevers delaktighet. Flera enheter ser ett stort behov av stöd och kompetensutveckling när det gäller att göra lärande tillgängligt för alla elever. Tillgången till stöd av den centrala elevhälsan ser olika ut för enheternas fritidshem.

Framgångsfaktorer för ökad trygghet är enligt rapporterna bland annat att personalen är närvarande och aktiva, att man ser och stöttar alla elever. Andra faktorer som lyfts är att fritidshemspersonal finns representerade i trygghetsteam och att man på olika sätt fångar in elevernas upplevelser till exempel genom trygghetssamtal och enkäter. Ett par rektorer har sett att mer planeringstid och tydligare ansvarsfördelning i arbetslaget givit bra resultat för trygghet och trivsel. Då hela arbetslaget kan vara delaktiga i planeringsarbetet kan de på ett bättre sätt ta ansvar för utbildningen. Både personal och elever behöver veta hur dagen kommer att se ut och vilka aktiviteter som erbjuds och vem som ska delta.

När vi tittar på antalet kränkningar som rapporteras från fritidshemmen (Bild 4.) har antalet ökat markant över tid. Sex fritidshem har dock inte rapporterat några kränkningar alls under läsåret 2022 - 2023, vilket inte betyder att det inte sker. Fritidshem med ett högre antal rapporterade kränkningar, uppger att de arbetat medvetet med att implementera rutinerna under året. Rektorer för fritidshem med ett lågt antal rapporterade kränkningar, tror att det kan bero på att de gemensamma rutinerna inte är implementerade hos fritidshemspersonal på samma sätt som hos lärarna och att fritidshemspersonal i större utsträckning känner sig osäkra på hur anmälningar ska hanteras. Det är därför svårt att avgöra om antalet kränkningar faktiskt ökat i fritidshemmen så som resultaten uppger eller om anledningen är att fler fritidshemspersonal nu rapporterar kränkningar.

Med stöd av den rapportering som görs gällande kränkningar under skoltid, kan vi se att tryggheten behöver säkras på skolgården under den första tiden på läsåret då många elever är nya på skolan. Då är regler och gränser fortfarande oklara och nya relationer ska skapas och testas mellan barn och vuxna. Att erbjuda strukturerad rastverksamhet för att skapa en stödjande och uppmuntrande lärmiljö, är ett av nämndens verksamhetsmål och ofta ett ansvar som ligger på fritidshemspersonal. Trots det uppger flera skolor i sin självskattning, att man inte kunnat erbjuda den rastverksamhet man planerat för. Hög sjukfrånvaro har gjort att man prioriterat annat. Då lärare i skolan är frånvarande, används ofta fritidshemspersonal som vikarier. Fritidshemspersonalen själva har också hög sjukfrånvaro (Bild 4).

Ett område som får lågt resultat i personalen självskattning är hur man arbetar med säkerhet och trygghet på nätet. Trots att de flesta värderat frågan väldigt lågt, är det endast några få som nämner åtgärder för att komma till rätta med bristerna inom det digitala området. Skolan och fritidshemmen behöver arbeta systematiskt med säker internettjänst. Kommunens It pedagog kan vara ett stöd för enheterna i detta arbete.

Undervisning

Undervisningen i fritidshemmet ska vara målstyrd. Vilket innebär att den planeras, genomförs och följs upp utifrån aktuell elevgrupp och läroplan. Planering och uppföljning av undervisningen har varit ett utvecklingsområde för många enheter och därför ett av de övergripande målen för att utveckla undervisningen. Olika typer av fortbildning för att fördjupa förståelsen för undervisningsuppdraget har erbjudits av kvalitetsutvecklare. Det är svårt att avläsa de olika insatsernas påverkan på målet, men vissa positiva resultat kan ses. Personalen beskriver att man känner sig mer bekväm i att planera sitt arbete utifrån läroplanens mål och att eleverna i högre utsträckning är delaktiga. Det är nu fler som använder den gemensamma lärplattformen Unikum och det underlag som är tänkt för att planera undervisningen mot läroplanens mål. Även om vissa förbättringar nämns i rapporterna, visar självskattningarna att planeringsarbetet behöver fortsätta utvecklas liksom uppföljning och utvärdering.

Att undervisning inte fullt ut genomförts enligt läroplanens intentioner har flera orsaker. Som nämnts tidigare spelar den höga sjukfrånvaron stor roll. När någon i personalen är frånvarande faller ofta hela organisationen. Planerad undervisning är svårare att genomföra när man är kort om folk eller ordinarie personal ersatts av vikarier. Ofta går även planeringstid förlorad, då fritidspersonal ofta ersätter frånvarande lärare under skoltid.

Flera rektorer menar att antalet fritidslärare är för lågt. Personal saknar förståelse för den undervisning och det lärande som fritidshemmet ska erbjuda, även om de har utbildning och erfarenhet sedan tidigare. Uppdraget har förändrats över tid, innehållet i fritidshemmet har förskjutits från ett omsorgsuppdrag till ett förstärkt utbildningsuppdrag där mål och innehåll definieras på delvis nya sätt.

Detta gör att personal prioriterar omsorg om barns sociala relationer och det är i vissa fall det som är möjligt att genomföra.

För att undervisning ska kunna genomföras, måste planeringen anpassas efter ”verkligheten”. Planeringen behöver vara långsiktig med fokus på de förmågor eleverna ska få möjlighet att utveckla, så att man lättare kan välja och anpassa aktiviteter efter de förutsättningar man för dagen har. En annan viktig faktor för undervisning, men även för kvalitét i övrigt, är väl fungerande arbetslag som ges möjlighet att arbeta tillsammans över tid. Där personal ges tid att tillsammans diskutera och reflektera och där man har möjlighet att bygga relationer till eleverna, varandra, vårdnadshavare och till andra personal- och lärarkategorier på skolan.

Resultaten visar också att ledning och fritidspersonal behöver skapa samsyn för vad undervisning innebär och hur den ska bedrivas för att öka elevernas möjlighet att nå målen. På vissa enheter med låga resultat menar rektor att undervisning bedrivs, medan personalen skattat sig lågt. Ledningen, på andra enheter menar att personalen tvärtemot har överskattat sig, rektor ser inte den undervisning som personalen själva menar att man bedriver.

Elevernas ansvar och inflytande

Fritidshemspersonalen är generellt trygga i att eleverna får vara delaktiga. Det stämmer väl överens med elevernas svar. 86 procent av eleverna svarar i Norrtälje kommuns utbildningsenkät, att de tycker att de får vara delaktiga och ta ansvar i fritidshemmet. Flera fritidshem uppger att man ser bättre resultat då man valt att under året fokusera särskilt på detta område. Det görs i regel i det dagliga arbetet och till viss del genom fritidsråd och önskelådor. Tidigare har man saknat metoder och underlag för att på ett mer strukturerat sätt säkerställa att alla elever får komma till tals. Nu finns ett stödmaterial för detta och flera säger att man framöver kommer att använda sig mer av planerade elevsamtal och observationer.

Det är också viktigt att man är ense om vad man menar med elevens ansvar och inflytande. En rektor nämner i kvalitetsrapporten att någon kan uppfatta att det innebär att eleverna alltid ska få välja fritt. Medan andra menar att personalen planerar styrda aktiviteter efter elevernas insamlade önskemål och läroplanens mål. Där eleverna sedan väljer mellan ett par olika aktiviteter.

Skola och hem

Ett utvecklingsområde har under läsåret 2022 – 2023 varit att ge vårdnadshavare bättre information om verksamhetens innehåll, mål och arbetsformer. Resultat från personalens självskattning är nu högre och vårdnadshavares svar i Norrtälje kommuns utbildningsenkät visar en ökning på nästan 20 procent från läsåret 2021 – 2022. Vilket kan vara en anledning till att resultatet ökat på likande sätt även när det gäller frågan om verksamheten stimulerar barns lärande. När fritidshemmen i högre utsträckning beskriver vad som sker i verksamheten kopplat till läroplanens mål, får vårdnadshavare större insyn och förståelse. Informationen man ger på Unikum har blivit bättre och tydligare information ges på föräldramöten. Vikten av att ge relevant information har lyfts i samtal och fortbildning och underlag har tagits fram som personalen kan ta stöd av när de ska beskriva fritidshemmets uppdrag för vårdnadshavare och andra.

När det gäller enskilda elevers kunskapsutveckling i fritidshem, uppger endast 53 procent av vårdnadshavare i Norrtälje kommuns utbildningsenkät, att de får sådan information. Personalen följer i dagsläget inte elevernas kunskapsutveckling på ett systematiskt sätt, men ett flertal verksamheter uppger olika typer av förbättringsåtgärder. Man behöver också se över hur informationen kan föras vidare. Fritidshemspersonalens dagliga kontakter med vårdnadshavare är ett naturligt tillfälle, men även mer strukturerade tillfällen kan behövas.

Svarsfrekvensen är låg i Norrtälje kommuns utbildningsenkät, från vårdnadshavare i den anpassade grundskolan. De som valt att svara är generellt mycket nöjda med fritidshemsverksamheten. Vårdnadshavare i den anpassade grundskolans fritidshem tycker i hög utsträckning att de får information om sina barns utveckling. Personalen har där inarbetat sätt att ge vårdnadshavare information genom kontaktböcker för varje elev.

Övergång från förskola och pedagogisk omsorg

Det framkommer i enheternas kvalitetsrapporter att goda rutiner finns som bidrar till elevers trygghet vid övergångar, bland annat genom den inskolning som fritidshemmen ofta ansvarar för. Inskolning erbjuder vårdnadshavare och elever besökstillfällena, med möjlighet att träffa ny personal och få övergripande information om fritidshemmets uppdrag och den nya skolans regler och rutiner. Man säger också att information om barn och elever i behov av särskilt stöd, i de flesta fall lämnas även till fritidshemspersonal.

I arbetet med elevers övergångar är fritidshemmet viktigt. Tidigare forskning (Ackesjö, 2016; Dehnes Hogsnes, 2016) visar att fritidshemmet ofta glöms bort när aktiviteter och informationsöverlämnande genomförs och planeras. Samtidigt är fritidshemmet ofta den verksamhet som eleverna möter först vid övergången från förskolan. Det kan vara utmanande på flera sätt att organisera för detta. Eleverna kommer till fritidshemmet och förskoleklassen från flera olika förskolor, vilket betyder att många överlämningar kan behöva planeras. Tid för dessa överlämningar kan också vara svår att få till, då fritidspersonal har sin verksamhet på eftermiddagar när förskoleklassens lärare har barn fri tid.

Även om rektor och personal från både förskola, grundskola och fritidshem värderar arbetet med övergångar högt, finns vissa farhågor att man inte problematiserat områdets olika delar. Det framgår till exempel inte i rapporterna hur verksamheterna samverkar för att stödja elevernas utveckling och lärande. Man beskriver inte hur information lämnas om det undervisningsinnehåll barnen mött i förskola och pedagogisk omsorg.

Ett önskemål som återkommande lyfts i kvalitetsrapporterna är att flytta övergången från den 1 juli till den 1 augusti. Det ställer stora krav på de nya sexåringarna som behöver byta verksamhet mitt i sommaren då många av personalen ersatts av vikarier och verksamhetens rutiner ändras. Fritidshemsverksamheten kan också i vissa fall tillfälligt vara flyttad till en annan enhet för "sommarfritids".

Samverkan fritidshem och skola

I Norrtälje kommun har samverkan mellan fritidshem, förskoleklass och skola under ett flertal år varit ett utvecklingsområde. Fritidshemmet har en bit kvar för att nå läroplanens intentioner men resultatet är något bättre än föregående år. En del av dessa förbättringar gäller förutsättningar för samverkan som gemensam planeringstid och

tydligare uppdrag. Fritidshemspersonalens uppdrag under skoltid kan innebära att ingå i Trygghetsteam eller ämnesrelaterade grupper, ansvarar för rastverksamhet eller undervisar genom "Fritids i skolan". Förbättringar kan även gälla hur målarbetet följs upp och dokumenterats under året. Kunskapen om fritidshemmets uppdrag har till viss del stärkts.

När det gäller kunskapsresultat och uppnående av sociala mål är det tydligaste kännetecknet enligt *Fritidshem och fritidspedagogik – en forskningsöversikt* (2016), ett väl utvecklat samarbete mellan skola och fritidshem. Skolor där fritidshemspersonal ansvarar för delar i skolarbetet och där använder sina erfarenheter och sin kompetens för att gynna elevernas måluppfyllelse. Utmärkande för dessa skolor är också ett gemensamt förhållningssätt till elevers kunskap och lärande.

Men det finns en del hinder för att utveckla samverkan mellan verksamheterna. Det är inte specifikt för Norrtälje, utan märks tydligt i nationella diskussioner och forskning.

Självskattningen visar att rektor behöver ta ett större ansvar för att samverkansformerna utvecklas för att stödja elevernas utveckling och lärande. 48 procent av fritidshemspersonalen och 63 procent av rektorerna uppger i sin självskattning, att man har tydliga gemensamma utvecklingsområden. En förklaring till de varför fler rektorer än personal uppger att man har gemensamma mål, kan vara att det är svårt att förankra de gemensamma målen. Ny personal och långtidsvikarier har svårt att veta hur och varför man samverkar.

Under läsåret har olika insatser gjorts. Ett exempel är nätverksträffar, för pedagogiskt ansvarig fritidshemspersonal och rektorer, där goda exempel gällande samverkan lyftes fram.

Skolan och omvärlden

Det kommer fram i både personalen självskattning och rapporternas analyser att många inte prioriterat delar av detta område eller inte tycker sig ha möjlighet att utföra hela uppdraget. De flesta fritidshem arbetar medvetet med friluftsliv och naturupplevelser men eleverna får inte i samma utsträckning komma i kontakt med föreningsliv eller ta del av kulturupplevelser. Tidigare har pandemin varit en orsak, men det kan finnas flera hinder. För vissa fritidshem är det långt till närmaste förening eller kulturinstitution och bussförbindelserna är otillräckliga. Det kan också röra sig om att obehörig personal inte känner sig trygg i att lämna fritidshemmet, eller att elevgrupperna känns för stora för att garantera säkerheten vid utflykter och liknande.

Ett område som kan utvecklas mer är att ge eleverna kunskap om arbetsliv och yrkesval. Det kan med fördel planeras i samråd med SYV och skolans övriga personal. För fritidshemmets del kan det handla om att arbeta med värdegrunden, där elevernas självkännet och deras förmåga att samarbeta, är viktigt för att klara kommande arbetsliv. Man kan också på olika sätt, skapa intresse hos eleverna för de yrken och

funktioner som behövs för att ett samhälle ska fungera till exempel genom att bygga samhällen i miniformat.

Rektors ansvar

Det är viktigt för rektor att veta på vilket sätt hen behöver leda och utveckla fritidshemmet utifrån kvaliteten på sin verksamhet och sin personalgrupps behov. Förväntningar och behov från personalen behöver synliggöras, liksom rektors intention och organisation. Det här är något som flera rektorer ser och lyfter i sina rapporter. Vi kan även se att kvaliteten i utbildningen ökar om rektor leder, stödjer och följer upp arbetet kontinuerligt. Ledningens styrning av fritidshemmet och fritidshemmets verksamhet behöver prioriteras.

Barn- och skolnämnden har beslutat att fritidshemmen till läsåret 2023 - 2024 fått sex kvalitetsdagar i stället för fyra, som förväntas ge bättre förutsättningar att bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete som gynnar resultaten. Från förvaltningens sida ser vi behov fler förbättringar. Tydligare mål och insatser med uppföljning löpande under året. Underlag behövs som ger stöd för utvärdering och analys. Olika fortbildningsinsatser och workshops har genomförts. Insatser planeras för att öka kunskapen om hur kvalitetsarbetet kan göras för att ge bäst stöd för utbildningen.

Avslutning

Norrtäljes fritidshem står inför en hel del utmaningar som ovan beskrivits. Den centrala fritidshemssamordnaren som arbetar på förvaltningen har under de senaste åren arbetat systematiskt och målmedvetet att höja kvaliteten på fritidshemmet. Det har varit arbete med planering, samordning, fortbildning och ge möjlighet till utbildning som har långsamt förbättrat kvaliteten inom fritidshemmet. Resultatet har blivit betydligt bättre på fritidshemmet – mätt i huruvida planeringsmall används, fritidsfrågan på dagordningen med mera. Även möjligheten att framöver i samverkan med Linköpings universitet utbilda fritidslärare som idag är anställda som obehöriga i kommunen.

Det är fortsatt en hel del insatser som behöver göras innan fritidshemmet som organisation i kommunen blir en välfungerande verksamhet. Samtliga fritidshem fungerar och några enheter är riktigt bra. Då gäller det framför allt att de har utbildad personal och rätt förutsättningar för att göra ett bra jobb.

Trots utmaningar har fritidshemmen genomfört:

- Intern fortbildning
- Fortbildning med externa föreläsare
- Fokus på att Fritidshemmets pedagogiska planering används (FRIPP)
- Systematiskt arbete med läroplanen
- Lyfta fram goda exempel för samverkan skola – fritids
- Systematiskt kvalitetsarbete där utmaningarna lyfts fram och leder till åtgärder

Utvecklingsområden utifrån analyserna ovan

Utvecklingsområde 1: Utveckling av undervisningen i fritidshemmet

- Fritidshemspersonal förtrogen med uppdraget
- Planering och uppföljning av undervisningen
- Kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik

Utvecklingsområde 2: Samverkan fritidshem och skola

- Progression och sammanhang i elevernas utveckling
- Förebyggande trygghetsarbete

Utvecklingsområde 3: Systematiskt kvalitetsarbete

- Systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utvärdera utbildningen